УДК 796.032-056.26

НАПРЯМКИ ОПТИМІЗАЦІЇ ПІДГОТОВКИ КЛАСИФІКАТОРІВ У ПАРАЛІМПІЙСЬКОМУ СПОРТІ

Марія РОЗТОРГУЙ

Львівський державний університет фізичної культури

Анотація. Спортивні результати в паралімпійському спорті значною мірою обумовлені рівнем збережених можливостей інваліда, які визначаються в процесі проходження класифікації. Одним із факторів від яких залежить об'єктивність результату класифікації, є підготовленість класифікатора. На основі аналізу науково-методичної літератури визначено основні напрямки оптимізації підготовки класифікаторів у паралімпійському спорті та розроблено практичні рекомендації щодо удосконалення системи підготовки класифікаторів на національному рівні.

Ключові слова: класифікація, класифікатор, паралімпійський спорт, рівень збережених рухових можливостей.

Постановка проблеми. Основною метою параліміпійського спорту є соціалізація інвалідів, задоволення їхніх потреб як членів суспільства в самоактуалізації та вдосконаленні своїх можливостей в умовах змагальної діяльності [1, 2, 4]. Разом з тим сьогодні спорт інвалідів набув ознак спорту вищих досягнень і є важливою частиною олімпійського руху. Змагальній діяльності в спорті, як і будь-якій іншій діяльності людини, властиві цільово-результативні відношення: мета – засіб – результат. Кінцевим продуктом змагальної діяльності та її системоутворюючим фактором є спортивний результат. Досягнення результату суворо регламентується правилами змагань, специфічними для кожного виду спорту [1, 3, 4].

У паралімпійському спорті результат залежить не лише від здібностей спортсмена, професіоналізму тренера, матеріально-технічного забезпечення тощо, але значною мірою від збережених рухових можливостей інваліда. Тому специфіка змагань у паралімпійському спорті полягає в потребі створити спортсменам рівні умови для реалізації власних можливостей, що забезпечується формуванням рівноцінних стартових груп спортсменів для проведення змагань [2, 6]. Розподіл на стартові групи регламентується класифікацією, яка є невід'ємною складовою змагань та базується на визначенні збережених рухових можливостей спортсменів [2, 6, 7, 8].

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження виконано в межах наукової теми 1.1.4 "Теоретико-методичні засади розвитку спорту інвалідів" Зведеного плану науково-дослідної роботи у сфері фізичної культури і спорту на 2011–2015 рр.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Упродовж свого розвитку паралімпійська класифікація зазнала деяких змін: від виключно медичної (загальної) класифікації до трьохетапної, що містить медичну, функціональну та коефіцієнтно-гандикапну класифікації [2, 5, 8]. Медична класифікація, що передбачає розподіл за нозологіями, є невід'ємною частиною проведення класифікаційних випробувань в усіх паралімпійських видах спорту. Основою функціональної класифікації є збережені рухові можливості інваліда, які дозволяють йому змагатися в певній стартовій групі [8]. В окремих видах спорту використовується коефіцієнтно-гандикапна класифікація, що передбачає зрівняння можливостей у досягненні спортивного результату шляхом надання слабшим певної переваги.

Класифікація є своєрідним гарантом проведення чесних та справедливих змагань. Проблема суб'єктивності класифікації супроводжувала паралімпійських рух упродовж усього розвитку [9]. Однією з причин наявності цієї проблеми є відсутність достатньої кількості сертифікованих класифікаторів та невідповідність результатів класифікації національного рівня та результатів класифікації на змаганнях міжнародного рангу.

Мета – виявити основні напрямки оптимізації підготовки класифікаторів у паралімпійському спорті.

Методи й організація дослідження. Під час дослідження ми використовували теоретичний аналіз і узагальнення даних науково-методичної літератури, документальних матеріалів

© Розторгуй М., 2012

та всесвітньої інформаційної мережі Інтернет. У результаті дослідження було проаналізовано класифікаційні картки 97 спортсменів різних нозологічних груп.

Результати дослідження. Сучасні системи класифікації в паралімпійському спорті є результатом багаторічного практичного досвіду вимірювання рівня збережених рухових можливостей спортсменів-інвалідів у різних видах спорту. Вибір засобів і методів класифікації безпосередньо залежить від особливостей виду спорту, сучасних тенденцій у паралімпійському спорті та особливостей уражень спортсменів-паралімпійців. Разом з тим класифікація є частиною правил змагань та безпосередньо впливає на визначення переможців у процесі змагальної діяльності.

Об'єктивне проведення класифікації великої залежить від кількості чинників, які пов'язані з людським фактором й особливостями організації та проведення самого процесу класифікації. На основі аналізу досвіду проведення класифікації та узагальнення теоретичної інформації щодо класифікаційних систем у пауерліфтингу, легкій атлетиці, фехтуванні на візках, баскетболі на візках, веслуванні, плаванні, біатлоні, лижних перегонах і велоспорті ми визначили основні напрямки оптимізації підготовки класифікаторів та надали практичні рекомендації щодо удосконалення підготовки класифікаторів на національному рівні.

Для ефективної реалізації класифікації в змагальному процесі паралімпійців необхідно мінімізувати вплив людського фактора на результати класифікації. Однією з ключових осіб процесу класифікації є класифікатор, оскільки саме він проводить оцінювання рівня збережених можливостей спортсменів та визначає результат класифікації спортсменів. Це висуває суворі вимоги як до моральних якостей класифікатора, так і до його рівня професійної майстерності.

Класифікатор – це особа, яка є уповноваженою проводити оцінювання рівня збережених рухових можливостей спортсменів для подальшого їх розподілу на стартові групи. На змаганнях міжнародного рангу класифікатор має бути нейтральною особою, оскільки він є представником Міжнародного паралімпійського класифікаційного комітету (МПК), а не своєї країни. Класифікатор є незалежним експертом, який повинен гарантувати об'єктивне визначення класу та рівня збережених рухових можливостей спортсмена.

На підставі цього, класифікатор повинен володіти певними професійними здібностями та мати відповідний рівень знань. Класифікатор повинен мати медичну освіту, або освіту з фізичного виховання та спорту. Для формування професійних навичок класифікаторам необхідно проходити навчання, сертифікацію та підвищення кваліфікації. Згідно з рекомендаціями МПК, стаж класифікатора повинен бути не менше ніж 4 роки (участь не менше ніж у двох змаганнях). Щоб оцінити компетентність та майстерність кожного класифікатора необхідно використовувати об'єктивні методики. Ґрунтуючись на досвіді проведення класифікації в різних видах спорту, ми пропонуємо додати до критеріїв оцінювання компетентності класифікаторів стаж роботи, участь як члена класифікаційної групи; кількість спортсменів, оцінювання яких збережених можливостей яких проводив класифікатор; участь як члена апеляційної комісії, кількість пройдених семінарів, знання правил змагань з виду спорту та класифікаційного кодексу.

Згідно з класифікаційним кодексом МПК, обов'язок з підготовки, сертифікації та підвищення кваліфікації класифікаторів покладено на МПК та Міжнародну паралімпійську класифікаційну академію [10]. 2010 року було вперше запроваджено тренувальну програму класифікаторів у легкій атлетиці, основним завданням якої було провести повторну сертифікацію та підвищення кваліфікації класифікаторів [11]. Крім того, у структуру тренувальної програми було уведений триденний курс підготовки педагогів, які викладатимуть курси навчання класифікаторів.

Разом з тим МПК було запроваджено програму «Національної класифікаційної стратегії, згідно з якою, Національні паралімпійські комітети (НПК) та Національні федерації (НФ) певних спорту зобов'язані сприяти удосконаленню систем класифікації в різних видах спорту та проводити навчання класифікаторів [11]. Метою програми є забезпечення відповідності результатів класифікації на національному рівні класифікаційному кодексу та результатам класифікації проведеної на міжнародному рівні.

Таким чином, основними напрямками оптимізації підготовки класифікаторів у паралімпійському спорті є обов'язкова сертифікація класифікаторів згідно з класифікаційним кодексом; впровадження тренувальних програм з підвищення кваліфікації класифікаторів міжнародними федераціями з видів спорту; впровадження програми навчання класифікаторів на національному рівні.

Проблема невідповідності результатів класифікації національного рівня стандартам МПК є однією з найгостріших проблем в Україні. Функцію класифікаторів на національних змаганнях найчастіше виконують лікарі або старші тренери збірних команд з видів спорту. Таким чином, виникає необхідність створення, забезпечення та функціонування системи навчання та сертифікації класифікаторів з видів спорту на національному та регіональному рівнях, що дозволить підвищити професійний рівень класифікаторів та об'єктивність проведення класифікації. Створення та функціонування системи навчання та сертифікації класифікаторів можливо тільки за умови створення окремого відділу в структурі Національного комітету спорту інвалідів України або Українського центру з фізичної культури і спорту інвалідів "Інваспорт". Необхідно звернути увагу на те, що цей відділ повинен відповідати національним нормативно-правовим документам і бути частиною міжнародної системи навчання, сертифікації та підвищення кваліфікації класифікаторів.

Доцільно було б, посилаючись на міжнародний досвід, впровадити систему сертифікації класифікаторів в Україні, що гарантувало б компетентність та досвідченість класифікаторів у сфері паралімпійського спорту. Базуючись на прикладі сертифікації класифікаторів у легкій атлетиці, фехтуванні на візках, кінному спорті, танцях на візках та плаванні, доцільно в сертифікаті зазначати професійний рівень класифікатора: «стажер» (знаходиться у процесі навчання; не має права визначати рівень збережених рухових можливостей спортсмена), 1 рівень (особа закінчила формальне навчання; може оцінювати рухові можливості спортсмена під наглядом кваліфікованіших класифікаторів), 2 рівень (особа закінчила формальне навчання; може визначати клас спортсмена самостійно) [10]. Визначення рівня професійності класифікатора дозволить формувати класифікаційні бригади відповідно до рангу змагань. Крім того, рівень професійності є своєрідною оцінкою знань та вмінь класифікатора.

Проведення класифікації в умовах Всеукраїнських змагань, коли спостерігається брак досвідчених класифікаторів, висуває досить жорсткі вимоги до роботи класифікаційної бригади. При виникненні ситуації з недостатньою кількістю класифікаторів необхідного професійного рівня, функції класифікаторів з професійним рівнем «стажер» можуть виконувати волонтери, які обізнані в правилах проведення змагань з виду спорту та правилах проведення класифікації. Для забезпечення якісного комплектування класифікаційних бригад необхідно усунути можливість впливу на результати оцінювання збережених можливостей спортсмена національної приналежності класифікаторів.

Об'єктивність результатів класифікації прямо залежить від людського фактора, який містить усунення упередженого ставлення зі сторони класифікатора й дотримання спортивної етики з боку спортсмена. На основі цього однією з умов реалізації системи класифікації у змагальному процесі паралімпійців є забезпечення контролю за об'єктивністю результатів класифікації.

Необхідно звернути увагу на те, що в жодному з нормативних документів МПК не визначається, яким чином відбувається контроль за роботою класифікаторів. У класифікаційному кодексі визначено норми поведінки класифікатора та покарання за дисциплінарні порушення [10]. Більшість норм поведінки класифікатора присвячено етичним особливостям роботи з інвалідами. При цьому в жодній статті кодексу не вказується відповідальність класифікатора за надання недостовірної інформації щодо рівня збережених рухових можливостей спортсменів. Разом з тим аналіз проблем впливу людського фактора на визначення переможців свідчить про ефективність використання санкцій до осіб, які не дотримуються спортивної етики. Тому доцільним є аналіз досвіду боротьби з проблемою суб'єктивності суддівства в різних видах спорту та розробка програми контролю за об'єктивністю роботи класифікаторів.

Одним із видів контролю за діяльністю класифікаторів може бути зіставлення результатів класифікації одного спортсмена, які отримані на різних змаганнях. Оскільки класифі-

ційна бригада формується на одні змагання, порівняльний аналіз результатів класифікації спортсмена дозволить виявити компетентність класифікаторів. Разом з тим поліпшення та погіршення результату класифікації може бути пов'язано із змінами в функціональних можливостях інваліда. Тому порівняльний аналіз результатів класифікації доцільно проводити виключно для спортсменів з статусом «підтверджений». Крім того, для проведення класифікації на змаганнях високого рангу доцільно застосовувати відеознімання як самого процесу класифікації, так і змагальної діяльності спортсменів. Результати відеознімання класифікації можуть бути використані як елемент контролю та наочний засіб для навчання майбутніх класифікаторів. Матеріали відеознімання змагальної діяльності використовуються не тільки для виставлення рівня збережених можливостей спортсмена, продемонстрованого під час класифікації, з рівнем, що був показаний у процесі змагань, але і для аналізу динаміки рухових можливостей спортсмена на різних змаганнях.

Висновки.

1. У результаті дослідження були визначені основні напрямки оптимізації підготовки класифікаторів у паралімпійському спорті: обов'язкова сертифікація класифікаторів згідно з класифікаційним кодексом МПК; впровадження тренувальних програм з підвищення кваліфікації класифікаторів міжнародними федераціями з видів спорту; впровадження програми навчання класифікаторів на національному рівні.

2. На основі аналізу досвіду проведення класифікацій у легкій атлетиці, фехтуванні на візках, баскетболі на візках, веслуванні, плаванні, біатлоні, лижних перегонах і велоспорті та підготовки класифікаторів у різних країнах розроблено практичні рекомендації щодо удосконалення підготовки класифікаторів на національному рівні. Для підвищення професійного рівня українських класифікаторів та об'єктивності проведення класифікації на національному рівні необхідно створити відділ підготовки класифікаторів у структурі Національного комітету спорту інвалідів України, або Українського центру з фізичної культури і спорту інвалідів "Інваспорт".

Перспективи подальших досліджень пов'язані із розробкою програми підготовки класифікаторів на національному рівні.

Список літератури

1. *Брискин Ю. А.* Специфика целево-результативных отношений параолимпийского спорта / Юрий Брискин // Адаптивная физическая культура: – 2002. – № 2. – С. 27-29.

2. *Бріскін Ю. А.* Спорт інвалідів : [підруч. для студ. ВНЗ фіз. виховання і спорту] / Ю. А. Бріскін. – К. : Олімпійська література, 2006. – 263 с.

3. *Бріскін Ю.А.* Класифікаційні стратегії Паралімпійського спорту / Бріскін Ю. А., Передерій А. В. // Оздоровча і спортивна робота з неповносправними : зб. наук. ст. з проблем фіз. виховання і спорту та фіз. реабілітації неповн. / за ред. Бріскіна Ю., Линця М., Боляха Е., Шевченка Ю. – Л. :Тарас Сорока, 2004. – Вип. 3. – С. 22-29.

4. *Бріскін Ю. А.* Паралімпійська класифікація як лімітуючий фактор досягнення спортивного результату (на прикладі легкої атлетики) / Бріскін Ю. А., Передерій А. В., Бліно[illegible] С. В. // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту : наук. моногр. / за ред. С. С. Єрмакова. – Х., 2004. – №. 13. – С.11-20.

5. *Евсеев С. П.* Предложение по созданию службы медицинских классификаторов / С. П. Евсеев // Адаптивная физическая культура. – 2007. – № 4 (32). – С. 5-6.

6. *Передерий А.* Общая характеристика классификации в спорте инвалидов / Алина Передерий, Ольга Борисова, Юрий Брискин // Наука в олимпийском спорте. – 2006. – № 1. – С. 50-54.

7. Регламент по классификации спортсменов с поражением опорно-двигательного аппарата Московской области [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.fsimo.ru [illegible]

8. *Складова Н. А.* Функциональная классификация спортсменов-инвалидов / Н. А. Складова // Адаптивная физическая культура. – 2000. – № 2. – С. 61-66.

9. *Dave K.* Is the classification of disabled athletes valid and reliable? [Electronic resource] – Access mode : http://www.daisyuk.com/wp-content/downloads/ research-into-the-classification-of-disabled-athletes.

10. IPC classification code and international standards [Electronic resource]. – Access mode : http://www.paralympic.org/release/Main_Sections_Menu/ Classification/Code.

11. Science Education classificatory [Electronic resource]. – Access mode : http://www.paralympic.org/Science_Education/Science.

НАПРАВЛЕНИЯ ОПТИМИЗАЦИИ ПОДГОТОВКИ КЛАССИФИКАТОРОВ В ПАРАЛИМПИЙСКОМ СПОРТЕ

Мария РОЗТОРГУЙ

Львовский государственный университет физической культуры

Аннтоция. Спортивные результаты в паралимпийском спорте в значительной степени обусловлены уровнем сохранившихся возможностей инвалида, которые определяются в процессе прохождения классификации. Одним из факторов, от которых зависит объективность результата классификации, является подготовленность классификатора. На основе анализа научно-методической литературы определены основные направления оптимизации подготовки классификаторов в паралимпийском спорте и разработаны практические рекомендации по совершенствованию системы подготовки классификаторов на национальном уровне.

Ключевые слова: классификация, классификатор, паралимпийский спорт, уровень сохраненных двигательных возможностей.

DIRECTIONS OF OPTIMIZATION OF THE TRAINING CLASSIFIERS IN THE PARALYMPIC SPORT

Mariia ROZTORGUI

Lviv State University of Physical Culture

Annotation. Sport results in Paralympic sport are largely due to the level of the disabled preserved abilities that are defined in the process of passing the classification. Classifier qulificatim is one of the factors that affects the objectivity of the classification result. Directions of optimization of training classifiers in Paralympic sport and the development of practical recommendations for the improvement of classifiers training at the national level are identified on the analysis of scientific and methodological literature.

Key words: classification, classifier, Paralympic sport, level of preserved motor abilities.